

Passionens politik och makt

*Kärlek, våld och alternativ historieskrivning
i Madame de Villedieus Les Annales galantes (1670)
och Les Désordres de l'amour (1675)*

SOFIA WARKANDER*

Sådant vi känner av världslig storhet,
sådant som skapar dess vackraste smycke
lagar, heder, fred, och krig,
allt är föremål för dess förtrollning.¹

Under franskklassicismen, som generellt hänförs till åren mellan 1660 och 1680, verkade Marie-Catherine Desjardins (1640–1683) under sitt *nom de plume* Madame de Villedieu som sin generations mest sålda kvinnliga författare.² Villedieu var en av de första franska kvinnor som undertecknade sina egna alster, och fick också en *pension du roi* eller underhåll utbetalt av kungen. Hon skrev pjäser, dikter och prosa, och var, som både författare och medlem i Parissocieteten, känslig för litteraturens formmässiga utveckling. Hon har utpekats som den historiska novellens moder, en genre som bryter med tidigare generationers mer heroiska eller idealiserande skönlitteratur, och som illustrerar tidens syn på sambandet mellan passioner och makt.³ Dyliga genreutvecklingar kan ofta fungera som en ledtråd för historiker som vill spåra förändring i känslopraktik.⁴ I den här artikeln undersöks Villedieus framställning av hur passionerad kärlek påverkar politisk makt och vice versa, och hur denna framställning används för att ifrågasätta den absoluta monarkens legitimitet. Artikeln utgår från *Les Annales galantes* och *Les Désordres de l'amour* (1675), de två novellsamlingar där Villedieu tydligast för fram de politiska konsekvenserna av en känslomässig värld i uppror. Här kommer också diskuteras de litterära genrer som var i bruk och dessas sätt att framställa känslor i förhållande till den historiska situation som Villedieu skrev i.-

*Doktorand i litteraturvetenskap, Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet, sofia.warkander@littvet.su.se

Redan i förordet till *Les Annales galantes* framhåller Villedieu att passionerad kärlek är den starkaste kraften i människors liv, i hennes samtid såväl som för historiens viktigaste händelser. Denna utgångspunkt möjliggör också för Villedieu att implicit öppna upp för en kritik av oinskränkt furstemakt, genom att iscensätta variationer av det som sker när även furstar blir förälskade, och helt behärskas av passionen i stället för sitt förnuft. En stark statlig censur rådde på Villedieus tid, och ingen bok fick publiceras utan en *privilège du roi*, kungens eget godkännande. Omöjligheten att öppet kritisera den absoluta monarkin uppmuntrade litterära former som ironi eller eufemismer, som möjliggjorde indirekt kritik. För den som likt Villedieu ville behandla politiskt känsliga konflikter var det säkrare att förlägga dem till en avlägsen tid och ofta även till främmande länder, men ändå med betydande skillnader från en barock eller ”heroisk” romantradition, där exotiska miljöer användes som kuliss till lyckliga kärlekshistorier. De våldsamma religionskrig som skakade Frankrike under 1500-talet gav eko i den omstörtning som präglade Villedieus samtida, och det franska hovet ungefär hundra år bakåt i tiden användes som inramning även för andra författare, som i Madame de Lafayettes *La Princesse de Montpensier* (1662) och *La Princesse de Clèves* (1678).

Medan *Les Désordres de l'amour* utspelar sig helt under det franska 1500-talet och innehåller tre längre noveller, rymmer *Les Annales galantes* arton olika noveller i två volymer. De rör sig mellan olika länder och tider, från engelskt 900-tal till spanskt 1300-tal. I alla berättelser vänds en existerande ordning upp och ned, från skenbar stabilitet till uppror, och i enlighet med franskklassicismens pessimistiska världssyn visar novellerna den passionerade kärlekens tragiska konsekvenser.

Ett litterärt verk i samklang med sin tid

Den världsbild som Villedieu förmedlar i sina texter är en där människan styrs av krafter som hon själv inte kan kontrollera. Den rimmade väl med jansenismen, vars inflytande syns i den samtida Jean Racines pjäser om omöjlig kärlek och människonaturens nyckfullhet, om vår oförmåga att styra över vårt eget öde. I och med denna syn på människans öde kom hennes romanfigurer att få ett mer komplicerat och motsägelsefullt känsloliv, och Micheline Cuénin går så långt som att hävda att det är Villedieu som implementerar psykologisk realism i den franska romanen, liksom Racine i den franska teatern.⁵ Villedieu inkluderas ofta i den omdebatterade litterära strömningen preciositet, och omnämns i Antoine de Somaizes *Le Grand Dictionnaire des Précieuses* (1661) som Dinamise.⁶ Preciöserna, som i ett berömt uttalande liknats vid kärlekens jansenister, framhöll fördelarna med en ömsint vänskap över passionens faror, som borde undvikas.⁷

Vid tiden då Villedieu var verksam som författare hade även nystoicismen stort inflytande, som framhöll vikten av självkontroll genom förnuftets strama tyglar om ens passioner eller känsloliv, och som var viktig för den franskklassicistiska tragedin.

I sextonhundratalets Frankrike fanns det i anmärkningsvärd utsträckning en upptagenhet av känslor eller passioner och deras verkan. Detta kom till uttryck inom både konstnärliga och vetenskapliga fält: René Descartes *Les passions de l'âme* (1649) inspirerade bland annat målaren Charles Le Brun serie av teckningar *Expressions des passions de l'âme* och hans inflytelserika föreläsning år 1668 om passionernas inverkan på ansiktets uttryck (gravyrer av teckningarna utgavs tillsammans med föreläsningen postumt 1698 i *Conférence sur l'expression générale et particulière*). Ett annat exempel är *Discours sur les passions de l'amour* (1652), som attribuerats till Blaise Pascal, där det hävdas att ärelystnad alltid korrumpierar kärleken.⁸

Vid denna tid går landet in i en ny politisk epok efter en lång tid av oroligheter. Den franska adelns missnöje med kungens ökade politisk makt ledde till inbördeskriget *La Fronde* som varade mellan 1648 och 1653. Ludvig XIV:s seger i fronden och hans kröning 1654 innebar en slutgiltig förstärkning av den absoluta monarki som förknippas med Solkungen.⁹ Även åren innan fronden var oroliga, med konflikter mellan regenten, drottningmodern Anna av Österrike och Parisparlamentet. ”Oordning”, för att följa Villedieus ordval i *Les Désordres de l'amour*, var vanligt vid det franska hovet.

I den absoluta monarkin samlade monarken all makt i sina händer, och möjligheten att få politiska positioner och ämbeten berodde därför direkt på en persons förmåga att vara väl sedd av honom. Obändiga passioner hotade alltså dessutom kontrollen över den självframställning som behövdes för att ta sig fram i hovet och samhället.

Passionens politiska fara hos Villedieu

Villedieus historiska noveller belyser hur hovets emotionella kultur och den politiska maktens tumult återspeglas i tidens filosofiska och litterära strömningar, och hon använder genren för att kunna skärskåda och gestalta samtidens politiska dramatik. Första berättelsen i *Les Désordres* inleds med maximen ”Que l'amour est le ressort de toutes les autres passions de l'âme”, att kärlek är grunden till själens alla andra passioner. Berättelsen utspelar sig år 1574 vid Henrik III av Frankrikes hov dit kungen återvänder efter en längre tids fälttåg, under vilken tid två av hans närmsta släktingar försökt ta makten. Denna inledande orolighet följs snart av nya: kungen ska gifta sig, och under det påföljande intrigspelet blir den koketta

Madame de Sauve en ny favorit vid hovet. Hennes upphöjelse väcker ont blod, och några hovdamer, tillsammans med de Sauves försmådde älskare hertigen de Guise, bestämmer sig för att hämnas. Villedieus talrika detaljer tjänar till att illustrera den täta sammanvävning mellan kungadörets politiska förlopp och handlingar som utförs i en osynlig, inre sfär, som bara känns till av några få. Den intima, personliga historien blir en spegel av den ”stora” och publika.

De sammansvurna försöker få de Sauve bannlyst från hovet (vilket för henne, talande nog, är att bli bannlyst från livet) genom att få kungen av Navarra och Henrik III:s bror hertigen av Alençon, kallad Monsieur, att tvista om henne, så att kungen ska se henne som källan till den ”kärlekens oordning” som hotar stabiliteten i hans hov. De två som väljs ut för att bråka om de Sauve är samma personer som försökt usurpera tronen i kungens frånvaro – en raffinerad spegling av politisk oro i kärlekens dito. Precis som i den tidigare konflikten kring tronen krävs hög rang vid hovet för att kunna räknas som en viktig spelare i kärlek. Sammanblandning mellan kärlek och makt syns även på rent språklig nivå: de Sauves charm och skönhet beskrivs som vapen, och hon säger sig vara orädd för hot, eftersom dessa vapen utför mirakler åt henne.¹⁰ En förälskelse leder till att den älskade *faisait la loi*, bestämmer lagarna.¹¹ Att sluta älska någon till förmån för någon annan beskrivs som ett förräderi.¹²

Besvikelsen som försmådd kärlek ger upphov till antar formen av politisk vedergällning som involverar ett helt lands öde, och genom sin historia följer Villedieu konsekvent tråden att landets politiska oro är en återspeglning av individers oroliga känsloliv. Kungens bror Monsieur blir så rasande över de misslyckade kärleksintrigerna att hans gamla hat för släkten de Guise vaknar, och han svär att omintetgöra hertigen.¹³ De reformerta protestanternas (hugenotternas) ledare prinsen de Condé, även han en fiende till huset de Guise, letar efter ett sätt att hämnas för Bartolomeinattsmassakern, och förmås att överlåta befälet över sin armé till den uppretade Monsieur.¹⁴ Det enda sättet att avvärja ett nytt inbördeskrig är att få Madame de Sauve att övertala Monsieur om att han tidigare tagit fel, när han återigen förförs av de Sauves osvikliga ”vapen”.

Det novellens samtida läsare visste var att kungen av Navarra också var protestanternas ledare, sedermera kung Henrik IV, medan de Guise blev ledaren för de franska katolikerna. De pågående religionskrigen sammanflätas med en personlig berättelse om svek och hämnd. Det detaljrika narrativet visar inte bara hur nära Villedieu följt sina historiska källor, utan hur rätt en destruktiv kärleks många uttryck knyts till en närapå oöverskådlig serie konsekvenser av den största betydelse för Frankrikes blodiga politiska och militära historia.

Den otillförlitliga kärlekens filosofi

Madame de Villedieu använder ofta orden *folie* och *manie*, galenskap och mani, för passion, som betraktas som en förödande och olycksbringande förlust av förnuftet.¹⁵ Känslor är opålitliga, omöjliga att undgå och en oberäknelig grund att fatta beslut på. Novellen avslutas med kommentaren att kärlekens omåttlighet är dödlig, och att om man undersökte de hemliga motiven bakom de uppror som sker i monarkier, skulle man alltid finna att kärleken var helt eller delvis skyldig till dem alla.¹⁶ I *Les Désordres de l'amour* är det av förtrytelse över de misslyckade intriger som uppstått ur hans förblindande passion, som de Guise går med i Katolska ligan – en handling som beskrivs som upphovet till det inbördeskrig som sliter sönder Frankrikes hjärta.¹⁷

Synen på kärlek vid Villedieus tid beskriver Michael Moriarty som en blind aptit, där passionen i sig är irrationell, på tvären med en förändligad, oegennyttig kärlek.¹⁸ I förhållande till den platoniska uppdelningen i hög och låg kärlek, sysselsätter sig Villedieu självklart med den form av kärlek som drivs av jordiska begär och passioner, ambition, beräkning och lusta.¹⁹ Villedieus samstämmighet med dylika rådande kärleksideologier bekräftas i novellen *Dulcin* ur *Les Annales galantes*, där två makar som, trots att de båda är ”helt och hållet älskvärda”, avskyr varandra – på grund av tristessen de känner av äktenskapets trygghet.²⁰ Stabilitet framställs som antitesen till kaos, men också till kärlek. Är stabilitet implicit passionens motsats, och kaos dess *sine qua non*?

Kärlekens själva existens verkar vara knuten till, om inte direkt beroende av, den smärta och det uppror den orsakar. Roger de Bussy-Rabutins *Histoire amoureuse des Gaules* (1665), en nyckeltext om kärleksintrigerna vid det franska hovet, är ett bland många samtida exempel som uttrycker en liknande syn på kärleken:

Qui veut épouser sa maîtresse
Veut la pouvoir haïr un jour.
Le péché fait vivre l'amour,
Et l'hymen mourir la tendresse

Den som vill äkta sin älskarinna
Vill också kunna avsky henne en dag
Synden ger kärleken liv
Och äktenskapet dödar ömhet²¹

Även Bussy-Rabutin menar att kärleken är beroende av ”le péché” eller synden, och inte kan överleva äktenskapets band. Den passion som beskrivs av Villedieu kan framstå som det Niklas Luhmann kallat kärlekens

paradox, en petrarkistisk syn på kärlek som ett fångelse från vilket man inte vill fly.²² Villedieu uppehåller sig dock inte främst vid kärlekens ljuva plåga och inre lidande, utan dess plågsamma följder i ett yttre händelseförlopp, där älskaren i stället för att smäkta och dikta kan avrättas eller leda ett väpnat uppror.

En didaktisk tydlighet – maximer, dikter och förord

Villedieu förklarar sitt pedagogiska uppsåt i förordet till *Les Annales galantes*, som ger eko åt Molières uttalande i förordet till *Tartuffe* (1669) att litteraturens eller teaterns roll är att rätta till mänsklighetens laster.²³ Villedieus texter är också försedda med ett enkelt tytt chiffer, eftersom varje enskild text döljer flera maximer insprängda i texten. Maximer utgör den moraliska stommen i berättelsen, och leder läsaren i rätt riktning. De fungerar som ett sätt för författaren att avslöja för läsaren, både då- och nutida, de filosofiska strömningar och åsikter som kommer till uttryck genom berättelserna. Maximerna knyter Villedieus texter till traditionen av litteratur som utbildning i kärlekens regler.²⁴ I maximen ”Likt man alltid är oskyldig när man har framgång i kärlek, är man alltid brottslig när man börjar misshaga” ur novellen ”Amédée, duc de Savoie” jämförs frågor om skuld med frågor om framgång i kärlek.²⁵ Än en gång understryker Villedieu bandet mellan framgång i kärlek och framgång kort och gott. Sagans moral kan också framföras i moraliserande dikter, som denna ur novellen *Les Beaux-frères*:

Tout beau, censeurs, halte à la conjecture :
L'amour eut de tout temps ses décrets et ses lois,
Et pour qui le connaît, il n'est point d'aventure
Qui ne puisse être de ses droits.
De la plus fine politique,
Du traité le plus authentique
Il se rend quelquefois le secret instrument,
Et tel par l'effet de sa brigue
A perdu biens, honneurs, gloire, établissement,
Qui jusqu'au jour du dénouement
N'avait jamais pensé que dans toute l'intrigue
On songeât à lui seulement.

Se nu, häcklare, håll upp med era gissningar
Kärleken har i alla tider haft sina lagar och dekret
Och den som känner den vet att det inte finns någon gräns
För vad som kan tillhöra dess domän.
För den mest sublima politik,
För den mest genuina överenskommelse

Gör kärleken sig ibland i hemlighet till ett redskap
 Och den som faller offer för dess ränkspel
 Som förlorat välstånd, heder, ära, plats
 Har, tills den dag då allt klarnat,
 Aldrig annat att intriganernas mål
 Var kärleken, och intet annat.²⁶

Dikten berättar att kärleken är det som ligger bakom alla politiska och världsliga skeenden. Berättelserna utmålar passioner som ett hot, men öppnar också för frågan om vilket styre det är passionen ersätter. De våldsamma berättelserna synliggör en värld där en monark regerat oinskränkt, även innan han visar sin macts räckvidd. Därför går det inte att läsa Villedieus noveller som att passionerade känslor destabiliserar en tidigare pålitlig struktur. Snarare utmanar hennes verk maktens egen självframställning, och laglösheten i passionernas paradig leder läsaren att se en liknande struktur i den skenbara stabilitet som hotas. I *Les Désordres de l'amour* preciserar Villedieu att kärleken är en förödande kraft i just monarkier, och omåttligheten i passionens härjningar blir en furstespegel som motsäger den stabilitet som Ludvig XIV:s envælde gjorde anspråk på att representera.²⁷

För filosofen Nicolas Malebranche (1638–1715) är kärlek det som avslöjar själens essens.²⁸ Det som händer när en monark blir förälskad skulle följaktligen avslöja något om hans innersta väsen. I Villedieus berättelser ger passionerad kärlek gång på gång upphov till konflikter mellan eller inom politiskt betydande familjer, eller mellan en furste och hans rådgivare. Resultatet av de uppblossande känslorna blir att den som har störst makt, antingen genom sin politiska ställning eller sin förmåga att väcka kärlek, styr spelet till sin egen fördel, och krossar sina rivaler utan hänsyn till något annat än tillfredsställelse av de egna begären, efter makt eller efter den älskade.

När någon av Villedieus karaktärer blir förälskade utmanar de ett rådande politiskt paradig. Känslors irrationalitet och orättvisa synliggörs, samtidigt som maktfördelningen i ett furstendöme avslöjas som inte bara orättvis utan i en bemärkelse irrationell, då den möjliggör att beslut fattas på grunder som enbart kan härledas till suveränens emotionella berusning, som omöjliggör det maktens ordnande förstånd som är förutsättningen för den absoluta monarkins existens.²⁹ Genom att den passionerade kärleken skapar eller driver fram de här situationerna så synliggör de också kärnan i den irrationella, instabila regim som de utspelar sig i. Det är i detta som passionsframställningarna kan sägas utmana eller ifrågasätta makten: genom att som en sorts framkallningsvätska synliggöra dess beskaffenhet.

Samtidigt skapar passionerna situationer där varaktighetens representanter i form av vänskap eller äktenskap hotas av det som visar sig alltid

vara starkare, nämligen den ombytliga passionerade kärleken. Vare sig en maktfullkomlig furste eller kärlekspassionen har någon överhöghet som kan styra dem, och detta är kärnan i deras farlighet. Villedieu understryker dessutom gång på gång passionens framträdande plats i den politiska ordningen. Hon ordnar om i historien för att visa att den inre arenan av känslor som kärlek, svartsjuka och härsklystenhet irrationellt styr en politisk värld som förutsätts vara rationell, på ett mer explicit sätt än någon annan samtida författare gjorde.³⁰

Det som står på spel är med Nancy Millers ord den sanna relationen mellan kärlekens och statens sfärer, eller passionens roll i och inflytande över staten, genom dess verkan i furstens person.³¹ I de många kortare noveller som utgör *Les Annales galantes* visar Villedieu gång på gång detta inflytande. I ”Ethelvold”, som utspelar sig i 1200-talets England, förleds kungens närmsta man att ge honom falska råd för att själv kunna äkta den kvinna kungen skickat honom att undersöka. När kungen får reda på detta avrättar han hovmannen som dittills varit hans bästa vän.³² Ett liknande offer av klok politisk rådgivning och vänskap syns i ”Amédée, duc de Savoie”, där fursten mördar sin bästa vän, vars älskarinna han vill ta över. I en annan novell öppnar en bysantinsk prins portarna till sin fars kejsardöme för den ottomanska fienden, efter att fadern försökt förföra den vackra prinsessa han själv tappat intresset för.³³

Villedieus berättelser kan fungera som en varning för eller en kommentar till den samhällsvådliga maktobalans som blivit synlig såväl under som före Ludvig XIV:s styre. Passionen blir dödsbringande under oinskränkt makt, där en suverän monark styr helt över sina undersåtar. Villedieu ger en förklaringsmodell till den kaotiska historien, som samtidigt öppnar för ett ifrågasättande av en etablerad regims synbara stabilitet.

Villedieus noveller utspelar sig under omständigheter som liknar den absolutism som rådde under Ludvig XIV. Passionens nycker och infall får påföljder hos alla den drabbar, vare sig de tar formen av en hovmans slughet eller en kungs dödliga våld. Mot dessa nycker förmår inte förnuft eller samvete hålla stånd, eftersom de i Villedieus universum alltid är svaga jämfört med kärlekens överväldigande styrka. Uppvisningen av de mänskliga begärens ojämförligt mycket större kraft bredvid den genomgående svagare eftertanken, mildheten eller nåden undergräver själva maktens förnuftsanspråk, och antyder att även enväldiga kungar styrs av passionen snarare än av sig själva.

En ny genre som ifrågasätter gamla historier

Villedieus berättelser är kännetecknande för *la nouvelle historique* eller den historiska novellen, en ny genre som fick sitt genombrott under 1670-

talet i Frankrike. Med en blandning av autentiska historiska källor och skönlitterär gestaltning uppmanade den sin läsare att närma sig historieskrivning utifrån nya perspektiv, och söka förklaringar till historiska händelser på ett ofta ouppmärksammat håll, nämligen hos känslorna, vare sig de tillhörde kungar, hovmän eller andra, med passionerad kärlek som den mest obevekliga kraften. Denna genres storhetstid pekar också på en historisk förändring. Honoré d'Urfés pastoral *L'Astrée* (1607–1627) och Madeleine de Scudérys tiotusentals sidor långa *roman-fleuves* från 1640- och 1650-talen är fortfarande idealiserande, med en ljusare bild av kärleken, men under franskklassicismen blir litteraturen mörkare och mer pessimistisk.³⁴ Även om Patricia Cholakians uttalande att kärlek ”had [in literature] heretofore been treated as a beneficent force in human affairs” är överdrivet förenklande (även i *L'Astrée* hålls debatter om kärlekens värde, och *Violenta*-traditionen illustrerar dess faror), är brytpunkten mellan en barock och idealiserande syn på kärlek och utvecklingen av en mer desillusionerad, cynisk, och uppgiven sådan tydlig.³⁵ Moriarty talar om en brytpunkt mellan en tidigare rådande, idealiserad syn på kärlek och en utveckling av en mer desillusionerad, cynisk och uppgiven sådan.³⁶ Utvecklingen av en genre som var i stort skriven av och för kvinnor sammanfaller med att litteraturen under franskklassicismen gick från en idealiserande till en mörkare och mer pessimistisk bild av kärleken.

Villedieus litterära grepp kan kopplas till en uppmaning som Jean Segrais (eller Anne Marie Louise av Orléans, som Joan Dejean framhåller vara den sanna författaren som gömmer sig bakom Segrais lånade namn) framförde i *Les Nouvelles françaises ou les Divertissements de la Princesse Aurélie* (1656–1657): att frångå tidens vurm för berättelser om skeppsbrott, pirater och kärleksdramer som utspelade sig på främmande platser, för att i stället skriva om personer med franska namn och med en samtida eller i tid närliggande handling.³⁷ Madame de Villedieu är den författare som otvetydigt blev den historiska novellens främsta uttolkare, och som konsekvent använde genren för att koppla våld och kaos till oregerliga passioner och en maktfullkomlig härskare.³⁸ Historieframställningen i *Les Désordres de l'amour* liknas av Cholakian vid två koncentriska cirklar. Den yttre cirkeln består av politiska ledare och deras sammansvärjningar, medan den inre berättar om hur dessa politiska ledare i sin tur manipuleras av kvinnor, deras erotiska makt och deras egen strävan efter socialt och politiskt inflytande.³⁹ Denna läsning tar fasta på något av det mest spännande hos Villedieu, nämligen hennes texters framställning av samhällelig omvälvning genom fördolda krafter. Denna framställning framhäver traditionellt underskattade krafter, som kvinnors eller känslolivets, som här sammankopplas.

Redan i förordet till *Les Annales galantes*, ett ”sannskyldigt litterärt mani-

fest”, beskriver den självmedvetna Villedieu två kategorier av *nouvelles*: de som använder historien som autentisk dekor för en fantasi, som i hennes tidigare *Le Journal amoureux*, och de som i likhet med *Les Annales galantes* och *Les Désordres de l’amour* ser den som något som kan tolkas, som utgår från erkända händelser för att förklara deras hemliga orsaker.⁴⁰ Villedieu poängterar att hennes historier är historiska sanningar och inte ”fabler”.⁴¹ Samtidigt manipulerar hon sina historiska källor när hon bygger en historia – händelser, namn och årtal ändras för att bättre passa in i hennes berättelse. Hennes försök att framställa en ”skugghistoria” är inte pedantiska eller akademiska, två termer som i högsta grad skulle undvikas vid denna tid för den som ville leva upp till *honnête homme*-idealet, särskilt om man var kvinna.⁴² Trots denna lekfullhet understryker författaren ofta sitt uppsåt att leda läsaren att omvärdera historien, både i sitt förord och i texterna själva.

Då Villedieu framhåller att den mänskliga naturen är historiskt konstant och ”on s’aime comme on s’est aimés”, människan älskar på samma sätt som hon alltid älskat, implicerar hon att det hon skrivit om dåtiden också gäller hennes samtid. I förordet uttrycker Villedieu sitt moraliska syfte: hon hoppas genom sina berättelser kunna avskräcka läsaren från att följa syndens frestelser.⁴³ Även om detta också kan tolkas som ett sätt för henne att undgå att anklagas för att själv vara amoralisk, är det intressant i den mån hon konsekvent gestaltar historiska furstars utnyttjande av oinskränkt makt. Även om Villedieu inför censuren hävdar att man inte ska söka en avbildning av ”l’hypocrisie du siècle” eller hennes tids hyckleri i hennes skrift är det, tack vare kärlekens eviga natur, just genom att observera sin tids älskande som hon kan extrapolera kring sina historiska ämnen.

Skönlitteratur som alternativ historieskrivning

Framställningen av världen som hotfull är lätt att hänföra till en konkret upplevelse av en politiskt instabil och oförutsägbar värld. Villedieus position som kvinna från en adelsfamilj utan politiskt inflytande är viktig för utformningen av hennes litteratur, som utmålar världen som ostadig och omöjlig att kontrollera.⁴⁴ I stället för att försöka styra världen visar hon för läsaren alla de sätt som den alltid är öppen för det oförutsägbara, och att även de mest noggrant utformade planer är underkastade människans oberäkneliga natur. Faith E. Beasleys tolkning av hertiginnan av Montpensiers *Mémoires* (1653–1686) som ett feminocentriskt projekt, där nytt ljus kastas på historiska händelser genom att avtäcka intriger och hemliga skeenden bakom dem för att tydligt visa att kvinnor ofta befinner sig i handlingens mitt, går lika väl att applicera på Villedieus historiska novell.⁴⁵

Det har också hävdats att Villedieus skrivande är en omarbetning av historien som ämnar rätta till historikers fördomstyngda arbete, som skrivit bort kvinnors politiska inflytande ur historien. Hennes sätt att omforma och omformulera historiens premisser är ett erkännande av detta inflytande genom att som kvinna läsa om historien ur ett kvinnligt perspektiv.⁴⁶ Intresset för den historiska novellen har av bland andra René Demoris setts som politiskt motiverat, och som en protest mot en absolut monark som hade tvingat på sina undersåtar en officiell version av historien.⁴⁷ Utvecklingen i genre kopplas av Demoris till en förändring i känslopraktiker, där känslouttryck blir mer kontrollerade av den politiska makten. Skönlitteratur blir följaktligen under denna tid en arena där det till skillnad från i politiska sammanhang var möjligt att säga ”sanningen” om det förflutna och att visa de mäktigas ondska, fåfånga och dårskap. Utöver det så var det möjligt för kvinnliga författare att ifrågasätta ett generellt antagande att män var bättre lämpade att utöva makt eftersom den historiska novellen, skriven huvudsakligen av kvinnor, skapar en kontext där maktens regler inte längre gäller. Villedieus noveller skriver in sig i en tradition av att beskylla kvinnor för att ge upphov till krig, men ändrar narrativet genom att också förse kvinnliga protagonister inte bara med skuld, utan också med agens.⁴⁸

Utmålandet av upphöjda personers plötsliga förlust av ära, ställning och lycka har långa anor, bland annat i *de casibus*-traditionen, efter Giovanni Boccacios *De casibus virorum illustrium* (1355–1373), som översattes till franska för första gången redan 1400 av Laurent de Premierfait. Villedieu tar fasta på kärlekens roll och förnuftets frånvaro, i samband med en maktfullkomlighet som tillåter en furste att förfölja, fängsla och mörda sina undersåtar och tidigare vänner utan påföljd. Villedieus fokus på historiens känslomässiga mekanismer står i tydlig kontrast till en uppfattning om det franska sextonhundratalet som en plats för den transparenta, känslofria tankegången av ett sinne skilt från kroppen som ibland tillskrivits en period som i mycket dominerats av en stark tilltro till förnuftet, och den cartesianism som lyfter fram rationaliteten som människans yttersta tillflykt.⁴⁹ Berättelsen om känslors betydelse för vad som kan uppfattas som objektiva skeenden arbetar för att ”feminocentriskt” nyansera bilden av den västerländska historien, för att lyfta in det ofta kvinnligt kodade ”privata” eller känslomässiga som en del av dess mekanismer. Villedieus framhävande av passionernas inverkan på världen ligger framför allt i tiden, under ett sekel som i sin strävan att kontrollera passionerna gör vetenskap av dem.

Det går inte att säga att Villedieus känslocentrerade historieskrivning direkt motsäger officiella historiekällor som Mézeray, eftersom de källor hon använder alla inkluderar emotionella bevekelsegrunder som en del

av sitt berättande, och de personer och kärleksintriger som Villedieu använder är nästan uteslutande hämtade därifrån.⁵⁰ Tidens historieskrivning hade inte heller det neutralitetsideal som präglar den moderna historievetenskapen. Däremot populariserar Villedieu berättelserna för en bredare publik och genom att förvanska dem lite ingjuter hon sin tids syn på kärlek i dem. I sitt förord till *Les Annales galantes* antyder hon till och med att hon berättar de historier som kungens egna historiografer av respekt för monarkin förtiger.⁵¹

I en tid då allting skulle legitimeras medelst akademier, centralisering och historiografer, och där makten utgick från bara ett håll, blir resultatet att berättelser om opålitliga, emotionellt styrda kungar och andra inflytelserika personer blir ett subtilt ifrågasättande inte av historiker, utan av myten om den ofelbara monarken. Villedieus senare *pension du roi* bekräftar hennes position som en författare som inte bara uppskattades av sin samtid, utan som själv med viss framgång lyckats manövrera sig genom hovlivet, trots hennes implicita kritik av monarkins suveränitet.

Vad känslor gör i historien – passioner som hot och som furstespeglar

Det som är intressant för känslöhistoriker i dag är ofta ”vad känslor gör”, hur de fungerar i en kontext och hur de kan tolkas som en del av kulturella och historiska diskurser om makt.⁵² I denna artikel har undersökts Villedieus litterära framställning av påverkan mellan politisk makt och passion, hur de påverkar varandra och hur de påminner om varandra.

Den drivande tesen i *Les Désordres de l'amour* är i Cholakiens läsning att historia formas av erotiskt begär, något som i lika hög grad gäller *Les Annales galantes*.⁵³ Mötet mellan otyglade passioner och oinskränkt makt ger upphov till de blodiga historier vi ser hos Villedieu, där den som är utsedd för att härskas med upphöjt förnuft, i sin tur styrs av kärleken. Passionerna kan fungera som kunskapsförmedlare: som labila affekter som bidrar till politiskt uppror.⁵⁴ Passionerad kärlek utgör ett hot i sig, men har också en funktion av att visa det hot som är inbyggt i den absoluta monarkins maktfördelning. Den är både krut och framkallningsvätska.

Villedieu målar om och om igen upp samma bild av furstar som rov för sina passioner och begär, och av undersåtar som använder den kärlek de väcker hos andra för att själva tillskansa sig makt. Villedieus verk öppnar ett viktigt perspektiv på den betydelsefulla samtida upptagenheten av passioner som farliga, genom sin juxtaposition av de gränslösa passionerna med den oinskränkta monarkiska makten. Läsaren leds in i en känslövärld där passionen är farlig just för att den, likt den absoluta monarkin, inte känner några andra lagar än sina egna. Genom att framställa

passioners vikt för politiska beslut, visar Villedieu både på farorna av bristande yttre reglering men också på en diskrepans mellan en officiell historieskrivning och en som framhåller att politiska beslut grundas på oförnuftiga känslor, och på manipulationer i kulisserna.

Att novellerna utspelas i många olika sekler och länder understryker Villedieus framställning av sina idéer som universella, samtidigt som hennes verk är tydligt kopplade till sin samtids tänkande. Den passionerade kärleken framställs hos Villedieu som amoralisk, i bemärkelsen att den inte låter sig hindras av betänkligheter om vad som är rätt, fel eller klokt. Kärleken sätter på detta sätt förnuft och beräkning ur spel. Rationaliteten kan inte kämpa mot kärleken, men i stället för att nå fram till den lösning som ofta beskrivits som en preciosa hållning, att försöka begränsa passionens effekter genom att undvika den, visar Villedieu passionens förödelse i novell efter novell. Den litterära gestaltningen av en skrämmande omvärld är lätt att koppla till en historisk period sprungen ur djupa motsättningar, med ett styre som befunnit sig i olika former av intern, väpnad konflikt sedan ett drygt sekel tillbaka. Sammanställandet av den passionerade kärlekens laglöshet med monarkisk makt fungerar som ett förtäckt ifrågasättande av föreställningen om den absoluta monarkins inneboende förnuftsenslighet. Samtidigt öppnar iscensättningen av passionernas fördolda roll i politiken för ett ifrågasättande av en historieskrivning som ofta osynliggjort kvinnor.

Noter

1. ”Ce que nous connoissons de plus grand sur la terre, Ce qui fait à nos yeux son plus bel ornement, Les loix, l’honneur, la paix, la guerre, Tout se trouve sujet à son enchantement.” Madame de Villedieu: *Les Désordres de l’amour* (Genève, 1970 [1675]), 43. Alla översättningar från franskan är mina om inget annat anges.

2. Desjardins-Villedieus biografi är omtvistad, inklusive hennes födelsedatum. Här följer jag Micheline Cuénin: *Roman et société sous Louis XIV. Madame de Villedieu (Marie-Catherine Desjardins 1640–1683)* (Paris, 1976). Fler varianter diskuteras i Nathalie Grandes och Edwige Keller-Rahbés artikel ”Villedieu, ou les avatars d’un nom d’écrivain(e)” i *Littératures classiques* 61:3 (2006), 5–32.

3. Gérard Letexier: *Madame de Villedieu. Une chroniqueuse aux origines de La Princesse de Clèves* (Paris, 2002), 93, 102.

4. Monique Scheer: ”Are emotions a kind of practice (and is that what makes them have a history?) A Bourdieuan approach to understanding emotion” i *History and Theory* 51:2 (2012), 218. Scheers text diskuterar inte primärt genre, men identifierar ”genres that fall out of favor” som en av många möjliga ledtrådar för att spåra utvecklingar i känslopraktik.

5. Cuénin: *Roman et société sous Louis XIV*, 724.

6. Antoine Baudeau de Somaize: *Le Grand Dictionnaire des Précieuses, historique, poétique, géographique, cosmographique, cronologique, & armoirique où l’on verra leur antiquité,*

coutumes, devises, éloges, études, guerres, hérésies, Jeux, lois, langage, mœurs, langages, mariages, morale, noblesse ; avec leur politique, prédictions, questions, richesses, réduits et victoires ; comme aussi les noms de ceux & celles qui ont jusques icy inventé des mots Pretieux (Paris, 1661), 119–121. Roger Duchêne menar att preciositeten aldrig funnits som en organiserad rörelse, i *Les précieuses ou comment l'esprit vint aux femmes* (Paris, 2001), 168. För mer om preciosaerna, se Roger Lathuillère: *La préciosité – étude historique et linguistique* (Genève, 1966), 11, och Daniel Morner: ”La Signification et l'évolution de l'idée de préciosité en France au XVIIe siècle” i *Journal of the History of Ideas* 1:2 (1940), 225–231. <http://www.jstor.org/stable/2707334>, konsulterad den 22 december 2020.

7. Charles de Saint-Évremond: ”Le Cercle” i *Oeuvres mêlées* (Paris, 1865), 534. Saint-Évremond återger Ninon de Lenclos uttalande inför drottning Kristina att ”les Précieuses étaient les Jansénistes de l'amour”.

8. Blaise Pascal: *Discours sur les passions de l'amour* i La collection électronique de la Bibliothèque Municipale de Lisieux (27.X.1999), <http://www.bmlisieux.com/curiosa/passions.htm>, konsulterad den 8 december 2020.

9. Även om termen absolutism är en neologism som användes i Franska akademiens ordbok först 1878.

10. Se till exempel när de Sauve talar om ”la foiblesse de mes armes” i Madame de Villedieu: *Les Désordres de l'amour*, 17, 60.

11. ”faisait la loi”. Ibid., 15.

12. ”trahison”, ”crime”. Ibid., 20.

13. Ibid., 51.

14. Massakern på franska protestanter som inleddes natten till den 24 augusti 1572, fem dagar efter den protestantiske kungen av Navarra's bröllop med Margareta av Valois – båda figurerar i novellen. Bartolomeimassakern var en konsekvens bland annat av fejden mellan släkten de Guise och Châtillon-Montmorency.

15. Letexier, not 7 i ”L'Adolescent” i Madame de Villedieu: *Les Annales galantes* (Paris, 2005 [1670]), 209–210.

16. Villedieu: *Les Désordres de l'amour*, 66.

17. Ibid., 60.

18. Moriarty: ”Love and love of self in early modern French writing” i *Seventeenth-Century French Studies* 35:1 (2013), 80–97.

19. Symposium, 180c; 181 b, c; 183e, 184d, Phaedrus 497 b, c. i Platon: *The collected dialogues of Plato, including the letters* (New York, 1961).

20. Villedieu: ”Dulcin” i *Les Annales galantes*, 296–297.

21. Roger de Bussy-Rabutin: *Histoire amoureuse des Gaules* (Paris, 1856 [1665]), 381.

22. Niklas Luhmann: *Love as passion* (Cambridge, 1986), 64–65.

23. ”Si l'emploi de la comédie est de corriger les vices des hommes [...]”. Molière: ”Préface” i *Le Tartuffe ou L'Imposteur* (2016 [1669]), 4. http://www.theatre-classique.fr/pages/pdf/MOLIERE_TARTUFFE.pdf, konsulterad den 24 november 2020.

24. Se Roland Barthes introduktion till François de La Rochefoucauld: *Réflexions ou sentences et maximes morales* (Paris, 1961).

25. Villedieu: ”Amédée, duc de Savoie” i *Les Annales galantes*, 64.

26. Villedieu: ”Les Beaux-frères” i *Les Annales galantes*, 132.

27. Villedieu: *Les Désordres de l'amour*, 66. Michel Jeanneret diskuterar frågan om stabilitet under Ludvig XIV i *Versailles, ordre et chaos* (Paris, 2012), 10.

28. Jean-Louis Vieillard-Baron: ”L'âme et l'amour selon Malebranche” i *Les Études*

philosophiques 4, De Descartes à Malebranche. La question de l'homme (octobre–décembre 1996), 455.

29. Michel Senellart: "La question de l'État de droit chez Michel Foucault" i *Libertés et libéralismes. Formation et circulation des concepts* (Lyon, 2012), 298.

30. Faith E. Beasley: *Revising memory. Women's fictions and memoirs in seventeenth-century France* (New Brunswick, 1990), 169–170.

31. Nancy K. Miller: "Tender economies. Mme de Villedieu and the costs of indifference" i *L'Esprit Créateur* 23:2 (1983), 82.

32. Villedieu: "Ethelvold" i *Les Annales galantes*. Alfride, kvinnan ifråga, upphör i sin tur att älska sin nya make när hon förstår att han står mellan henne och Englands tron, och är delaktig i att avslöja hans förräderi för kungen.

33. Villedieu: "Calojean" i *Les Annales galantes*.

34. Moriarty: "Love and love of self in early modern French writing" i *Seventeenth-Century French Studies* 35:1 (2013), 82–83.

35. Patricia F. Cholakian: "Rewriting history. Madame de Villedieu and the wars of religion" i Helen M. Cooper, Adrienne Auslander Munich & Susan Merrill Squier (red.): *Arms and the woman. War, gender and literary representation* (Chapel Hill NC, 1989), 47. Se diskussion om Violenta i "The case of Violenta" i Josephine Donovan: *Women and the rise of the novel, 1405–1726* (New York, 1999), 95–112. Såväl Christine de Pizan som Margareta av Navarra beskriver kärlekens destruktiva makt som en tyrann som drabbar alla.

36. Moriarty: "Love and love of self", 83.

37. De är undertecknade av Segrais, som även tog på sig författarskapet för *Lafayette's Zayde* (1670) och *La Princesse de Clèves* (1678), men attribueras av vissa forskare snarare till Anne Marie Louise d'Orléans, hertiginnan av Montpensier. Joan Dejean diskuterar frågan i *Tender geographies. Women and the origins of the novel in France* (New York, 1991), 52.

38. Faith E. Beasley: "Altering the fabric of history. Women's participation in the classical age" i Sonya Stephens (red.): *A history of women's writing in France* (Cambridge, 2000), 73.

39. Cholakian: "Rewriting history" i Cooper et al. (red.): *Arms and the woman*, 45.

40. Letexier: "Préface" i Villedieu: *Les Annales galantes*, 28.

41. Villedieu: *Les Annales galantes*, 48.

42. Honnête homme-idealet som i mycket överensstämmer med det äldre italienska hovmannaidealet som tecknats mest inflytelserikt av Baldassare Castiglione i *Il Cortegiano* (1528) har beskrivits av Michael Moriarty som "an adaptation of aristocratic behavioural norms to, on the one hand, the growth of the absolutist state and the increasing power of the centralized court, and, on the other, to the development of forms of sociability (above all the salon) operating outside the court, and incorporating a mixture of social elements." Det framhäver dygder som god smak och charm. Idealet var så framträdande att flera samtida källor vittnar om vikten som Ludvig XIV la vid att han själv såväl som hans son skulle vara just en "honnête homme". Marie de Bois, *valet de chambre du roi* 1647–1676, berättar i sina *Mémoires* (utgivna 1936) att Ludvig XIV ville att hans son skulle uppfostras till en *honnête homme*, och Antoine Gombauld de Méré i sina *Conversations* (1677) såväl som Madame de Lafayette i biografen *Histoire d'Henriette d'Angleterre* (utgiven postumt 1720) framställer Ludvig XIV som den mest *honnête homme* som finns. Laurence Giavarini, seminarium "L'expérience libertine du XVIIe siècle" vid Le Séminaire du GRIHL, EHESS, 12 december 2017.

43. Madame de Villedieu: *Les Annales galantes*, 48 ff.
44. René Demoris resonerar kring detta samband i "Aux origines de l'homme historique. Le croisement, au XVIIe siècle, du roman et de l'histoire" i *Le Roman historique (XVIIe–Xxe siècles)*. *Actes de Marseille réunis par Pierre Ronzeaud* (Tübingen, 1983), 30.
45. Beasley: "Altering the fabric of history" i Stephens (red.): *A history of women's writing in France*, 76.
46. Elizabeth Berg: "Review of Micheline Cuénin, *Roman et Société*" i *L'Esprit créateur* 23:2 (1983), 117–118.
47. Demoris: "Aux origines de l'homme historique" i *Le Roman historique*.
48. Cholakian: "Rewriting history" i Cooper et al. (red.): *Arms and the woman*, 44.
49. För en diskussion om detta i Descartes analys av *scientia*, se Susan James: *Passion and action. The emotions in seventeenth-century philosophy* (Oxford, 1997), 243.
50. Beasley: *Revising memory*, 167.
51. *Ibid.*, 165.
52. Susan Broomhall: "Introduction" i Susan Broomhall (red.): *Gender and emotions in medieval and early modern Europe. Destroying order, structuring disorder* (Farnham, 2015), 5.
53. Cholakian: "Rewriting history" i Cooper et al. (red.): *Arms and the woman*, 46.
54. Victoria Kahn & Neil Saccamano: "Introduction" i *Politics & the passions*, 1500–1850, 1.

Abstract

The politics of passion and power. Love, violence and alternative historiography in Madame de Villedieu's Les Annales galantes (1670) and Les Désordres de l'amour (1675). Sofia Warkander, PhD candidate in Literature, Department of Culture and Aesthetics, Stockholm University, Sweden, sofia.warkander@littvet.su.se

Madame de Villedieu was a key figure in the creation of a new genre, the *nouvelle historique*. Born under the Classicism of Louis XIV, it developed in great part as contrast to the baroque or heroic novel. With multiple narratives of passionate love set in different lands and times, this nascent genre relates to the contemporary manifold discourses of passion. Its birth can be read as an insertion of something new or a shift in emotional regime in the time-place of Villedieu's literary production, the absolute monarchy of the early reign of the Sun King.

In *Les Annales galantes* (1670) and *Les Désordres de l'amour* (1675), Villedieu juxtaposes anarchic passionate love in relation to monarchical power, in a comparison which implicitly criticizes the self-fashioning of absolutism as inherently rational. The *nouvelle historique*, whose conception and performance is dominated by women in the role of writer as well as that of reader, appears to undermine doxal historiography, replacing it with a history of political deeds and decisions motivated by hidden, forbidden, and corrupting passion. In dialogue with scholars such as Faith Beasley and Patricia Cholakian, I read Villedieu's nouvelles as an exploration of the links between passion and violence of a state where the person of the monarch is intermingled with its institution: the chaos of one as bound to the lawlessness of the other.

Keywords: Villedieu, absolutism, historiography, passions, nouvelle historique